

Het proces tegen Willem Hermense alias Stille Willem, een waardeloos persoon en schandaleuze vagebond.

Inleiding.

Aan het einde van de zeventiende eeuw en het begin van de achttiende eeuw trokken er in het westelijke rivierengebied van Gelderland verschillende benden rond, die ook het Ambt van Beesd en Rhenoy aandeden. Dit veroorzaakte overlast voor de bewoners van het gebied hetgeen bleek uit de opmerking die ambtman van dit ambt in 1693 in een tenlastelegging maakte, namelijk dat sedert enige tijd een "meenichte vagabonde, dive en geweldadigers tot verderffelijcke schade en ruïne van de ingesetene van dese landen hebben gegraffeert".

Omstreeks 1707 werd er in Beesd een lijst opgemaakt met signalen van zogenaamde muscovieten, een bende van afgedankte en gedeserteerde soldaten met vrouwen en ook enkele wolspinners uit Brabant, die de omgeving onveilig maakten.

In september 1725 werd in Beesd en omgeving drie dagen "jacht" gemaakt op een "troep heidenen, vagebonden en booswichten" die resulteerde in de aanhouding en insluiting te Beesd van vijf heidenen (zigeuners).

In het Oud Rechterlijk Archief van Beesd is een aantal criminele procesdossiers aanwezig. Eén van deze dossiers gaat over de zaak tegen Willem Hermense alias Stille Willem. Op deze zaak wil ik hier nader ingaan.

Dick G. van Maren.

De ambtman en de schepenbank.

Beesd en Rhenoy behoorden voordat het een zelfstandig ambt werd tot het Ambt van de Tieler- en Bommelerwaarden. In 1327 kregen de beide dorpen van de graaf van Gelre een eigen landrecht waarbij elk dorp een afzonderlijke schepenbank kreeg. In 1414 werd door de hertog van Gelre het zelfstandige Ambt van Beesd en Rhenoy ingesteld. Als ambtman werd aangesteld Gijsbert Pieck, de overste rentmeester van de hertog en lid van de hertogelijke raad. Het toenmalige landrecht schreef voor dat de schepenbank van Beesd moest bestaan uit zeven schepenen en de schepenbank van Rhenoy uit vier schepenen. Later zien we dat er in Beesd acht schepenen zijn.

Het landrecht van 1327 schreef voor dat om in aanmerking te komen voor een benoeming als schepen in Beesd de betrokkene binnen Beesd tot acht morgen toe land moest hebben dan wel andere goederen die even veel waard waren als het vereiste land. Om in Rhenoy als schepen in aanmerking te komen moest men acht morgen of meer land hebben.

Op Sint Nicolaasdag, 6 december, traden in Beesd vier schepenen af en in Rhenoy twee. In hun plaats werden dan andere schepenen benoemd. Het kwam echter ook voor dat de zittende schepenen "gecontinueerd" werden.

De ambtman had meerdere taken. Zo was hij verantwoordelijk voor de openbare orde en de veiligheid van de ingezetenen van het ambt en kon daarvoor als het nodig was weerbare mannen uit het ambt oproepen. Ook was hij dijkgraaf van het ambt en als zodanig verantwoordelijk voor het toezicht op de weg- en waterwerken in dit gebied.

De ambtman was ook de voorzitter van de schepenbank, zowel van die van Beesd als van Rhenoy. In die hoedanigheid werd hij richter genoemd. Dat was een andere functie dan de huidige functie van rechter. De richter was niet alleen voorzitter van de schepenbank maar hij trad tevens op als aanklager en was hij ook belast met de tenuitvoerlegging van een opgelegde straf. De ambtman en de schepenen oefenden zowel de lage als de hoge rechtspraak uit. Voor wat betreft de hoge rechtspraak viel deze onder supervisie van het Hof in Arnhem.

In het ambt was geen notariaat aanwezig. Men kon bij de schepenbank terecht als men een akte op wilde laten maken, bijvoorbeeld betreffende koop en verkoop van onroerende zaken, pacht en verpachting en dergelijke. Dit was de zogenaamde vrijwillige rechtspraak. Ook voor de civiele rechtspraak, ook wel contentieuze rechtspraak genoemd, kon men bij de schepenenbanken van Beesd en Rhenoy terecht. Het betrof dan zaken waarbij twee partijen een conflict hadden en hierbij de tussenkomst van de schepenbank konden invoeren. De contentieuze rechtspraak omvatte ook strafrechtelijke overtredingen die met een geldboete afgedaan werden.

Bij de hoge rechtspraak werden criminele zaken behandeld zoals inbraken, doodslag, moord en andere misdrijven. Dit waren zogenaamde halsmisdrijven en er konden strenge straffen opgelegd worden zoals de doodstraf door middel van verwurging, onthoofding, ophanging en andere methoden om iemand om te brengen. Ook konden andere lijstraffen worden toegepast zoals brandmerken en geselen. Onterende straffen konden worden toegepast met als doel om de veroordeelde voor schut te zetten. Zo kon men aan de schandpaal vastgebonden worden, zodat men letterlijk "voor paal" stond.

Zogenaamde spiegelstraffen kwamen destijds veel voor. Als iemand bijvoorbeeld meened had gepleegd dan konden twee van zijn vingers worden afgehakt en een valsemunter kon levend gekookt worden. Het betrof het zogenaamde oog om oogprincipe.

De schepenen van Beesd en Rhenoy hadden meestal geen juridische achtergrond en toch konden zij beschikken over leven en dood. Bij ingewikkelde zaken kon men voor advies een beroep doen op een hoger rechtsorgaan of kon men te rade gaan bij onafhankelijk rechtsgeleerden.

Nadat de richter op de zitting van de schepenbank een straf had geëist tegen een verdachte gingen de schepenen in beraad en kwamen daarna met hun vonnis. Bij die beraadslagen mocht de richter

niet aanwezig zijn. Nadat het vonnis was uitgesproken was de richter verantwoordelijk voor het ten uitvoer leggen van de straf.

Verschillende vormen van de doodstraf en andere straffen die ook de schepenen van Beesd en Rhenoy konden opleggen. (Houtsnode uit de Layspiegel, 1509)

Aanleiding van het onderzoek.

Aan het einde van het jaar 1693 had de ambtman Carel Pieck, heer van Brakel, van het Provinciaal Hof van Gelderland een schrijven ontvangen in verband met door benden gepleegde misdrijven. In dit bericht werd tevens een lijst vermeld met namen van vagebonden, rovers en gauwdieven. Deze namen waren verkregen door verhoren en bekentenissen van verdachten die in Arnhem en elders in hechtenis zaten of hadden gezeten. Enkelen waren echter al geëxecuteerd. Bij doorlezing van de lijst kwam de ambtman ook de naam van Willem Hermense alias Stille Willem tegen die genoemd werd in verband met inbraken te Amerongen en Wijk bij Duurstede. Vervolgens stelde de ambtman een onderzoek in. Dit resulteerde in de aanhouding van Willem met zijn concubine Catrijn Cleij in Enspijk en de overbrenging en insluiting te Beesd.

Een criminele organisatie.

In artikel 140 van het huidige Wetboek van Strafrecht wordt strafbaar gesteld het deelnemen aan een organisatie die tot oogmerk heeft het plegen van misdrijven. Hierbij moet er sprake zijn van een samenwerkingsverband tussen twee of meer personen dat gestructureerd moet zijn. Tevens is het van belang dat er binnen een dergelijke organisatie een vaste rolverdeling is en dat er sprake is van een zekere hiërarchie. In de tijd van Stille Willem bestond dit artikel nog niet, maar het is opvallend dat de bende waarmee Stille Willem optrok om misdrijven te plegen al voldeed aan deze bepalingen. De bende bestond uit ongeveer vijftien personen, soms in een wat wisselende samenstelling. Enkele namen van leden die deel uitmaakte van de bende waren Laurens Tijssen, de “capiteijn der gauwdieven” door de bendeleden Laurens de kapitein genoemd. Hij was de leider van de bende en verder werden onder andere genoemd Live Quartsen, Sibrant Hendricksen van Arnhem, de schelen

Melaatse bedelaar.

(Pieter Jansz Quast 1634. Collectie Rijksmuseum Amsterdam)

noordoosten Hendrick, Jacob de Jode, de rijke bedelaar Hermen, Christiaan de procureur, Tieleman de kousenbreier, Simon de schout bij nacht, Peter Gerrits Stoelmat, Hendrick Aertse alias de Goddeloze dominee en nog meer personen met fraaie bijnamen. De bode van de bende was Simon de schout bij nacht. Dat was een “heel oud manneke” die de bendeleden bij elkaar riep als er plannen gemaakt moesten worden om ergens te gaan inbreken.

Stille Willem.

Stille Willem werd omstreeks 1660 in de omgeving van Schoonhoven geboren. Hij was van middelmatige lengte, had een bleek gezicht en had kort blond haar. Tijdens een verhoor had hij verklaard hoe hij aan zijn bijnaam was gekomen. Binnen de bende had hij niet veel

praatjes gehad omdat hij nogal jong was toen hij deel uit ging maken van het gezelschap en hij had zich wat op de achtergrond gehouden en werd daarom Stille Willem genoemd.

Omstreeks 1683 trouwde hij in Brussel “voor den paap” met Lijsbeth Marrebeek. Ze woonden in Brussel bij “den petiten toren” in de “Waelse Hoek.”

Enkele weken na het huwelijk hield Willem het voor gezien en vertrok naar de Noordelijke Nederlanden. Volgens Willem omdat hun verschillende godsdiensten niet accordeerden.

Vervolgens had hij ene Claar ontmoet waarmee hij daarna in concubinaatschap ging leven. Zij zou enkele jaren later de concubine worden van Laurens Tijssen de bendeleider. Tijdens zijn periode met Claar had Willem het idee gekregen om als melaatse te gaan bedelen. Samen met Claar had hij kalk en sterk water op zijn hoofd gestrooid om op die manier zijn haar er af te laten bijten en wonden op zijn hoofd te veroorzaken. Hierna gingen beiden naar Haarlem waar Willem zich liet onderzoeken door een geneesheer. Deze stelde kennelijk vast dat Willem melaats was, want hij kreeg een brief waarin dit vermeld stond en tevens kreeg hij een klepper. Hiermee kon een melaatse te kennen geven dat hij er aan kwam.

Samen met Claar heeft Willem als melaatse ongeveer een jaar door Holland gelopen om te bedelen.

Nadat Claar bij Willem weg was gegaan nam hij omstreeks 1690 als nieuwe concubine aan een “jongh vrouwmensch, omtrent 18 jaren, genaemt Catrijn.” Zij was de dochter van Wirick Crijnen, een stuurman uit Keulen. Ook met Catrijn heeft Willem lopen bedelen. Tijdens een verhoor verklaarde Willem dat hij sterk en gezond was toen hij liep te bedelen.

Ook trok Willem wel eens als marskramer door het land. Hij ging dan met spelden, naalden en messen langs de deuren, maar lette tevens op waar er wat te halen viel.

In de periode met zowel Claar als Catrijn was Willem ook betrokken bij inbraken en diefstallen. Ongeveer drie jaar had hij zich met Catrijn zich in de omgeving van Beesd opgehouden. Zij sliepen wel eens bij Gijsbert Evertsen in Acquoy en bij Jan Henrix in Gellicum. Meestal verbleven zij echter te Enspijk bij Cornelis Joosten die aan de Linge woonde. Aan de criminele loopbaan van Willem kwam een einde toen hij met Catrijn in Enspijk door de ambtman opgepakt werd.

Het onderzoek.

Het onderzoek naar de misdrijven van Stille Willem bestond uit het verhoren van Willem zelf en van Catrijn die beiden in Beesd gevangen zaten. In andere stukken van het Oud Rechterlijk Archief van Beesd werd wel gesproken van een gevangenenhuis en ook werd vermeld dat arrestanten opgesloten werden boven het gewelf van de toren van Beesd.

De verhoren in verband met het onderzoek voordat de zaak aan de schepbank van Beesd werd voorgelegd werden gedaan door de richter en twee schepenen. Deze verhoren vonden plaats zonder dat er sprake was van foltering. Voor het verhoren van verdachten onder tortuur was namelijk een uitspraak van de schepbank vereist.

Bij het onderzoek werden ook verklaringen betrokken die elders waren afgelegd door gedetineerden. Op 12 oktober 1693 en op 5 november 1693 werd Hermke Jansen van Heusden gehoord toen zij te Arnhem gedetineerd was. Zij was de voormalige bijzit van Live Quartsen.

De kopieën van haar verklaringen waren ter beschikking gesteld aan de Beesdse schepbank.

Zij had onder andere verklaard dat zij Stille Willem kende en gaf zijn signalement op. Hij zou veel

opgetrokken hebben met Tieleman de kousenbreier. Ook had zij destijds gezien dat Claar, de eerste bijzit van Willem, “de klep voor hem sloegh” toen hij bedelde en deed alsof hij melaats was. Catrijn, de tweede bijzit van Willem, kende zij alleen van gezicht en wist verder niets van haar te vertellen. Het was haar ter ore gekomen dat Willem in de zomer van waarschijnlijk 1693 betrokken geweest was bij een inbraak te Amerongen en Wijk bij Duurstede.

Ook wist ze dat andere bendeleden zoals de leider zelf en Live Quartsen en Andries Withaar over Stille Willem geroddeld hadden. Zij vroegen zich af hoe het kwam dat Willem zo rijk werd. Ze wisten dat hij “soo een taefel vol coopmanschap had en een half beest slachtte zodat hij veel meer dieverijen moest gepleecht hebben als te Amerongen en Ravenswaeij.”

Verder verklaarde Hermke Jansen dat zij nog steeds getrouwd was met Carel Hendricks. Haar man was omstreeks 1688 in Beesd opgepakt met een vrouw waarmee hij toen liep en beiden waren toen ingesloten. Haar man was veroordeeld tot geseling en ook werd hij toen gebrandmerkt. Die vrouw had destijds uit de gevangenis weten te ontsnappen. Verder wist Hermke te melden dat de bendeleden het plan opgevat hadden om in de Betuwe te gaan inbreken ontstaan was toen zij in “de Romer” bij Arnhem bij elkaar waren.

Op 1 en 10 november 1693 werden Willem en Catrijn door de richter en twee schepenen verhoord. Tijdens het eerste verhoor gaf Willem op de gestelde vragen nogal eens vage antwoorden of wist niet waar zijn ondervragers het over hadden. Hij verklaarde onder andere niet te weten hoe oud hij was. Ook verklaarde hij niet getrouwd te zijn. Hij was wel melaats geweest, maar gelukkig was hij vanzelf genezen. Ook op de vragen over de namen van de bendeleden gaf hij ontwijkende antwoorden. Zo verklaarde hij over Laurens Tijssen de kapitein dat hij hem wel kende als een liedjeszanger die met twee honden liep. Live Quartsen kende hij ook wel. Dat was een marskramer. Ook Jacob de Jode kende hij wel. Dat was een lange kerel met zwart haar die altijd een grijze jas aan had en witte kousen droeg. Hij was vaak bij de boeren aan het werk. Op de vragen over andere bendeleden gaf hij ook dergelijke ontwijkende antwoorden.

Catrijn had ook niet veel te verklaren. Ze vertelde dat zij een dochter was van de Keulse stuurman Wirick Crijnen en dat ze ongeveer twee jaar tevoren met Willem naar Enspijk was gekomen. Zij hield zich daar bezig met het breien van kousen. Ze verklaarde nooit getrouwd te zijn geweest. Ze wist nog wel dat ze ongeveer twee jaar geleden met Willem in Wijk bij Duurstede was geweest.

Het tweede verhoor werd afgenomen door de richter en de schepenen Jan Vosch en Rijn Gijsbertsen. Dit keer wist Willem meer te verklaren op de gestelde vragen. Dat gold ook voor Catrijn. Desgevraagd verklaarde Willem dat hij Hermke Jansen kende. Hij had haar ongeveer vier jaar geleden in Buren of Asch gezien. Zij had bruin haar en zag er uit als een heiden. Ook vertelde hij iets meer over Laurens Tijssen. Hij liep nu met Claar, zijn eerste bijzit, en ze zouden zich in het land van Kleef ophouden. Hij ontkende echter dat hij met Laurens opgetrokken had. Hij gaf toe dat hij een “slagtbeest” voor 14 gulden gekocht had van Jan Jacobsen Coorndijker in Enspijk. Tieleman de kousenbreier had hij nooit te Enspijk gezien, maar wel in Spijk. Dat was twee jaar geleden toen hij met zijn vrouw een glas bier dronk bij de Spijkse molen. Verder wist hij dat Tieleman zich veel ophield in het land van Gorinchem. Tieleman was een lange kerel met zwart krullend haar en had altijd een witte jas aan. Gewoonlijk had hij twee of drie vrouwen bij zich.

Het was Willem een raadsel hoe men er bij kwam dat hij betrokken was geweest bij een inbraak te Amerongen. Hij wist wel dat er was ingebroken bij heer De Cock, maar dat had hij gehoord van de vrouw van Willem de schoenlapper. Ook kende hij het huis, daar was er wel eens voorbij gekomen,

maar was er nooit binnen geweest. Ook verklaarde hij veel in Ravenswaaij geweest te zijn, maar daar nooit iets te hebben gestolen.

Ook Catrijn werd voor een tweede keer verhoord door de richter en dezelfde schepenen die Willem verhoord hadden.

Haar werden ook vragen gesteld of zij diverse bendeleden kende. Zij kende wel verschillende personen waarnaar zij gevraagd werd maar niet allemaal. Zij verklaarde Hermke Jansen te kennen, de vrouw van Carel Hendricks. Zij werd zwarte Hermke genoemd en zij had haar in de Betuwe gezien. Ook kende zij Live Quartsen, die had ze op de Beusichemse markt gezien. Andries Withaar had ze in de zomer van 1692 of 1693, toen de pruimen rijp waren, aan de Diefdijk gezien. Ook kende ze de rijke bedelaar Hermen. Die bevond zich veelal op de Veluwe. Behalve het feit dat zij meedeelde dat zij Willem nog niet kende toen hij met Claar liep, ongeveer zes jaar geleden, kon zij verder niet veel meer verklaren.

Op 16 november 1693 werd Willem voor de derde keer verhoord. Deze keer door de richter en de schepenen Jan Vosch en Cornelis de Leeuw.

Bij dit verhoor kon Willem zich nog meer herinneren dan bij het tweede verhoor. Hij wist toen te vertellen dat hij ongeveer zeven jaren geleden in Brussel "voor den paap" getrouwd was met Lijsbeth Marrebeek en dat hij haar verlaten had omdat ze problemen hadden met hun verschillende godsdiensten. Hij wist niet of zijn vrouw nog in leven was. Hij verklaarde dat hij toen hij weer in de Noordelijke Nederlanden was met Claar was gaan optrekken. Dat was ook ongeveer zeven jaren geleden.

Claar had hem geholpen om er als een melaatse uit te zien en ze waren toen samen naar Haarlem gegaan waar Willem zich liet schouwen voor melaatsheid. Hij kreeg toen een brief en een klepper. Hij had daarvoor vijftien stuivers betaald aan "de Heren die daerover zaten."

Hij verklaarde dat ze vanuit Haarlem naar Leiden gegaan waren om te bedelen. Ook verklaarde hij ongeveer een jaar "met de klep" door de dorpen in Holland gelopen te hebben.

In Loosdrecht hadden ze toen samen uit een schuurtje drie hemden gestolen. Claar had toen die hemden meegenomen en was weggelopen. Willem vertelde verder dat hij haar daarna nooit meer gezien had.

Met Catrijn had hij uit een schuurtje aan de Lekdijk bij Beusichem twee hoenders en twee kalkoenen gestolen. Die hadden ze opgegeten bij de weduwe Aertje, die in een klein huisje in Rijswijk in de Betuwe gewoond had, maar daarna naar Avezaath verhuisd was.

Willem verklaarde dat hij met Catrijn ook een keer naar Den Bosch was geweest. Zij waren naar Van Boxel in "de Koning van Engeland" geweest om naalden en spelden te kopen. Ook werden aan Willem vragen gesteld in verband met een inbraak bij Peter Hackert te Beesd in 1691. Willem verklaarde hier niets van te weten. In verband hiermee werd hem ook de vraag gesteld of hij toen niet aan de Lingedijk lag in de omgeving van het huis van Evert Pellen en dat Peter Hackert toen voorbij kwam lopen.

Peter Hackert had nog tegen hem gezegd: "Hoe leg ie daer soo." Hierop had Willem geantwoord: "Wat roert het jouw. Het kan wel wesen."

Verder had Willem ook tijdens dit verhoor niet veel nieuws meer te vertellen.

De eerste zittingsdag.

Op 4 december 1693 hield Beesdse schepenenbank een "Extraordinaris regtdag."

De aanwezige schepenen waren de Heer van Wolfsweerd, Jan van der Lingen, Jan Vosch, Jacob van Vulpen, Franck Aertsen, Rijn Gijsbertsen en Cornelis de Leeuw.

De zaak van de Hoog Ed. Welgeb. Heer Carel Pieck, Heere van Brakel, ambtman en richter, contra Willem Hermense alias Stille Willem, gedetineerde en betichte, werd behandeld. De richter las zijn eis tegen de verdachte voor en deze werd ook aan de schepenen overhandigd.

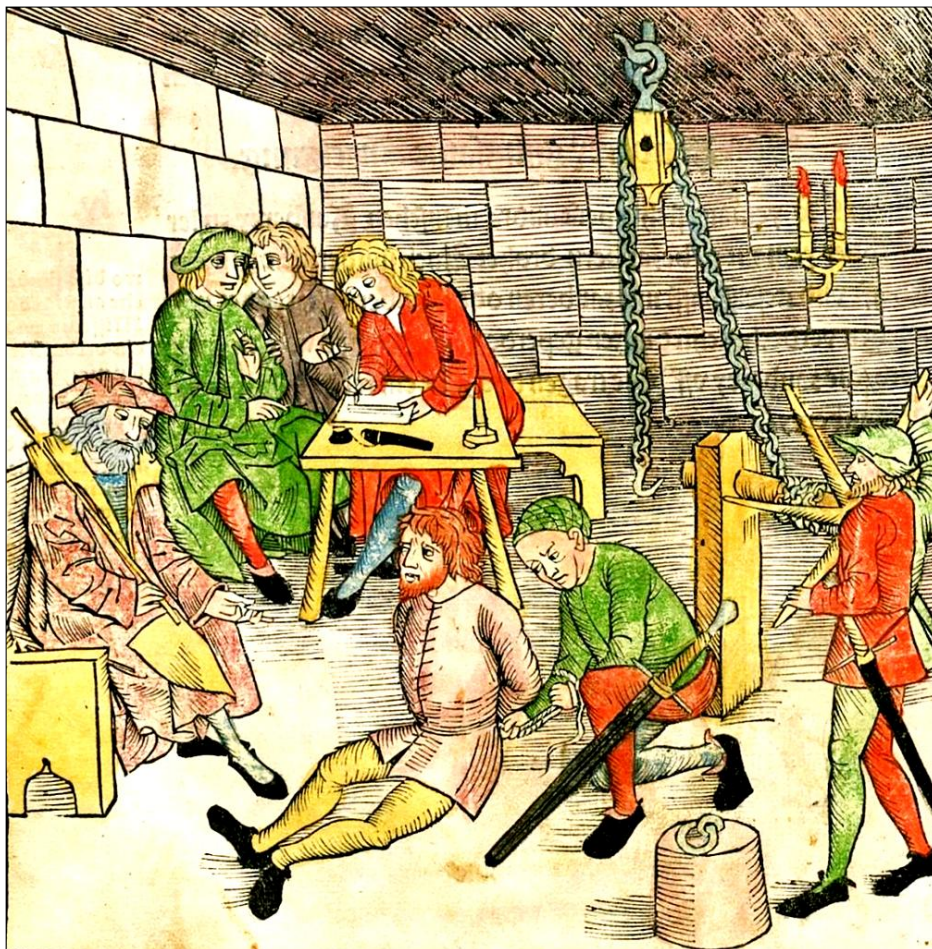
Gezien de bekentenissen van de verdachte van 10 en 16 november 1693 betreffende de door hem gepleegde diefstallen en zijn gefingeerde melaatsheid en verder gelet op de verklaringen van Hermke Jansen van 12 oktober en 5 november 1693 besloten de schepenen dat de verdachte "sal werden gebragt ter torture."

Het verhoor onder tortuur diende zo spoedig mogelijk plaats te vinden en de richter zou daarvoor de nodige maatregelen te treffen.

Het verhoor onder tortuur.

Op 16 december 1693 volgde het "nadere examen gedaen int tortureren." Hiertoe was Willem door de scherprechter opgehaald en voor de richter en twee schepenen gebracht met gewichten aan de voeten en scheenschroeven op de benen.

Op zijn verzoek werd Willem verlost van de gewichten en de scheenschroeven en legde hierna meteen een bekennende verklaring af.

Bij een tweede verhoor later op de dag zonder martelwerktuigen volhardde de verdachte bij zijn eerder op die dag afgelegde verklaring.

Willem verklaarde aanwezig te zijn geweest bij een inbraak in de Ravenwaaijse Steeg bij Arijen de Kock. Hij was daartoe "gecommandeert" door Laurens Tijssen de kapitein. Laurens had hem er over aangesproken toen Willem met

Verhoor onder tortuur. (Bambergische Halsgerichtsordnung 1507)

zijn koopwaren op de Maurikse markt was. Bij de inbraak waren behalve Willem nog elf andere benedeleden betrokken. Willem had op de uitkijk gestaan en had hiervoor een rijksdaalder van Laurens gekregen.

Een dag voor de inbraak te Amerongen werden Willem en Tieleman de kousenbreier bij het Beusichemse veer aangesproken door Simon de schout bij nacht. Hij vertelde dat de dag daarna een inbraak op het programma stond in Amerongen bij burgemeester De Cock.

Bij deze inbraak waren behalve Willem nog veertien andere benedeleden betrokken.

Hendrick de Goddeloze dominee had bij de inbraak ook nog geschoten. Ook nu verklaarde Willem dat hij op de uitkijk gestaan had en hij had hiervoor van zijn makkers 9 stuivers gekregen. Na de inbraak ging Willem naar huis en de andere benedeleden vertrokken "over den Bergh."

De volgende inbraak die Willem bekende was bij een huis aan het Wijkse veer in Wijk bij Duurstede. Dit keer waren ze met veertien man. Bij deze inbraak verklaarde Willem dat hij een actiever rol had gehad. Samen met enkele andere benedeleden had Willem met een balk de deur open geramd. De bewoners, de man en zijn vrouw en ook de knecht en de meid, werden in de kelder van het huis opgesloten. Bij deze inbraak hadden de benedeleden hun gezichten zwart gemaakt met houtskool. De dag voor deze inbraak hadden ze overleg gehad in Rijswijk. Vóór de inbraak waren toen overgevaren naar Wijk bij Duurstede en daarna gingen ze weer terug. Laurens de kapitein had toen het gestolen geld en de goederen meegenomen en Willem kreeg slecht twee of drie ducats voor zijn aandeel.

De vierde inbraak die Willem bij deze verhoren bekende was een inbraak bij een huis in "de Romer" in de buurt van Arnhem. Bij deze inbraak waren dezelfde benedeleden betrokken die ook bij de inbraak te Wijk bij Duurstede aanwezig waren geweest. Ook nu weer hadden ze hun gezichten zwart gemaakt. De modus operandi was ook hetzelfde. Ook nu weer werd de deur van het huis met een balk open gestoten.

Willem verklaarde dat hij dit keer op de uitkijk gestaan had voor de deur van het huis. Van Laurens de kapitein had hij een geladen pistool gekregen met de opdracht iedereen neer te schieten die in de buurt kwam. Willem verklaarde dat hij dat zeker gedaan zou hebben "hoewel ongeern."

Verder verklaarde Willem nog over andere benedeleden die nog meer inbraken gepleegd hadden waar hijzelf niet bij geweest was. Over zijn benedeleider verklaarde Willem dat die een huis gekocht had in Emmerik en dat hij naast Willems voormalige bijzit Claar nog een bijzit had. Deze "vrouwluijden" waren erbij geweest toen Laurens de kapitein in het "Neerdensebosch" een doorreizende vrouw had doodgeschoten.

Ook werd Willem nog ondervraagd over inbraken die in de omgeving van Beesd waren gepleegd, maar hierover kon hij weinig verklaren.

De tweede zittingsdag en het vonnis.

Op 23 december 1693 houdt de Beesdsche schepbank weer een zittingsdag. Alle schepenen waren aanwezig. De richter overlegde zijn "tigte" en ging nader in op zijn eis in de zaak tegen de verdachte.

Een verdachte voor de schepenbank. (Bambergische Halsgerichtsordnung 1507)

De richter moest echter aan de schepenen mededelen dat Catrijn, de bijzit van de verdachte, niet terecht kon staan. Zij was uitgebroken uit de gevangenis en was gevluht.

In zijn requisitoir ging de richter nader in op de door verdachte gepleegde misdrijven.

De richter stelde vast dat Stille Willem, alhoewel hij getrouwd was, zowel met Claar als met Catrijn in concubinaatschap geleefd had en met hen dus overspel gepleegd had omdat hij met hen "geconverseert" had als was hij met hen getrouwd, hetgeen verboden was bij "Goddelijcke communicé ende wereltlijcke rechten ende rigoreusselijck straffbaer was."

Door zich voor te doen als een melaatse en met de klepper te gaan lopen en te bedelen was hij ook strafbaar.

Omdat dit een "schandaleuse off gruwelijcke daet ende valsitijt is" diende Stille Willem alleen al daarvoor met de dood te worden gestraft.

Verder haalde de richter de door de verdachte gepleegde diefstallen en de inbraken dan wel de medeplichtigheid aan de inbraken aan, in het bijzonder de inbraken die hij bekend had op de dag van het verhoor onder tortuur.

De richter stelde vast dat Stille Willem lid was van een bende van "fameuse dive ende rovers" die meerdere inbraken hadden gepleegd "door schieten ende quetsen der inwoonderen" en die deze

feiten bovendien gepleegd hadden met zwart gemaakte gezichten en zodoende de slachtoffers op een gruwelijke manier hadden belast.

Gelet op de strenge placaten van de diverse provincies verdienden dergelijke delinquenten te worden geradbraakt dan wel gewurgd te worden.

De richter stelde bovendien vast dat deze verdachte *“is een vilis persona van een schandaleus vagabundich ende ontuchtich leven.”*

De richter vraagt de verdachte te veroordelen tot de doodstraf door middel van het koord en tot betaling van de kosten van de strafprocedure.

Gezien het feit dat het verhoor onder tortuur plaats vond in het bijzijn van de richter en twee schepenen voelden de overige schepenen zich bezwaard om in een dergelijke gewichtige zaak uitspraak te doen zonder dat alle Beesdse schepenen de bekentenissen van de verdachte persoonlijk hadden kunnen horen. Zij wilden dat de verdachte voor hen geleid werd, dan wel dat zij allen toegang kregen tot de verdachte.

De richter stemde hierin toe maar achtte zich niet aansprakelijk voor de eventuele schade of kosten die dit met zich mee kon brengen.

Hierop werd de verdachte voor het volledige schepencollege geleid en bekende dezelfde feiten zoals hij bij het verhoor onder tortuur had gedaan.

Op dezelfde dag, gelet op het ten laste gelegde en de bekentenissen van de verdachte en verder alle omstandigheden waarop te letten viel, kwamen de schepenen met hun uitspraak.

Hun vonnis was dat *“den gemelten Willem Hermense te werden gebracht ter plaetse daer men gewoon is alhier justitie te doen en aldaar op een rad geleijd sijnde sijne regterhand afgehouden te werden en vorders met de koorde aen sijnen hals geworpt sijnde dat de doot navolgt. Sijne afgehouwe hand op een pin boven het rad gelaten sal werden, andere ten afschouwelijcken exempel.”*

Ook wordt Willem nog veroordeeld tot betaling van de proceskosten.

Nog nader onderzoek.

In de periode tussen het vonnis en de executie vonden er nog onderzoeken plaats waarbij Stille Willem betrokken werd.

Op 27 december 1693 stuurde de ambtman een brief naar de magistraat van Arnhem. Dat was een antwoord op het verzoek uit Arnhem om Willem te horen of hij Matthijs Frederick Webburg alias Frederick de schoorsteenveger kende. Hierover was Willem ondervraagd, maar hij kon niets ter zake dienende verklaren.

Op 28 december 1693 stuurde de ambtman een brief naar de schout, burgemeesters en schepenen van Wijk bij Duurstede. Dit was een antwoord op een brief van 27 december 1693 uit Wijk bij Duurstede met het verzoek om Willem te verhoren over Sibrant Hendricksen van Arnhem die daar gedetineerd was. Hij werd er van verdacht deel uitgemaakt te hebben van dezelfde bende waarvan Willem lid was geweest. Hierover werd Willem op 28 december 1693 door de richter en schepenen verhoord.

Hij verklaarde Sibrant te kennen als een oude man met grijs haar die doorgaans een witte rugzak

droeg en een stok in de hand had en dat Sibrant ook aanwezig geweest was bij de inbraken in Amerongen en Wijk bij Duurstede.

Willem deelde nog mee dat hij deze verklaring naar waarheid had afgelegd als stond hij “voor de oogen Gods en de doot daerop te sullen sterven.”

Nog dezelfde dag werd Sibrant Hendricksen van Arnhem van Wijk bij Duurstede overgebracht naar Beesd. Dezelfde avond werden Sibrant en Willem met elkaar geconfronteerd en verhoord. Sibrant ontkende daarbij alle beschuldigingen.

Op 3 januari 1694 werden zij weer met elkaar geconfronteerd en te Beesd verhoord door de richter en schepenen.

Sibrant werd onder andere weer ondervraagd over de inbraken. Willem verklaarde dat Sibrant ook op de uitkijk had gestaan bij de inbraak te Amerongen bij burgemeester De Cock. Willem verklaarde ook dat Sibrant gezegd had dat hij bij burgemeester De Cock zakken met geld en veel zilverwerk gezien had. Sibrant verklaarde van die inbraak echter niets te weten. Ook over de inbraak te Wijk bij Duurstede wilde Sibrant niets zeggen. De voormalige bendeleden waren niet vriendelijk meer voor elkaar. Sibrant zei tijdens het verhoor dat Willem hem beloog als een schelm, waarop Willem antwoordde dat hij zelf loog als een oude schelm. Kennelijk was Sibrant nogal zenuwachtig want tijdens het verhoor over de inbraken werd hij “seer benauwt dat hij sijn water liet lopen.” Dit verhoor bracht verder geen nieuwe feiten aan het licht. Verder werd Willem niet meer verhoord.

Op 20 januari 1694 werd Stille Willem in Beesd geëxecuteerd op de daarvoor gebruikelijke plaats.

Twee tot de doodstraf veroordeelden. Op de achtergrond een veroordeelde op het rad. (Bambergische Halsgerichtsordnung 1507)

Ten slotte.

Zelfs na zijn terechtstelling bleek dat Stille Willem nog in verband gebracht was met een gewelddadige inbraak. Op 21 december 1706 stuurden de schout en burgemeesters van Utrecht een brief naar Beesd. Zij deelden mee dat in Utrecht Hendrick Aertse, de Goddeloze dominee, gevangen zat. Hij had onder andere

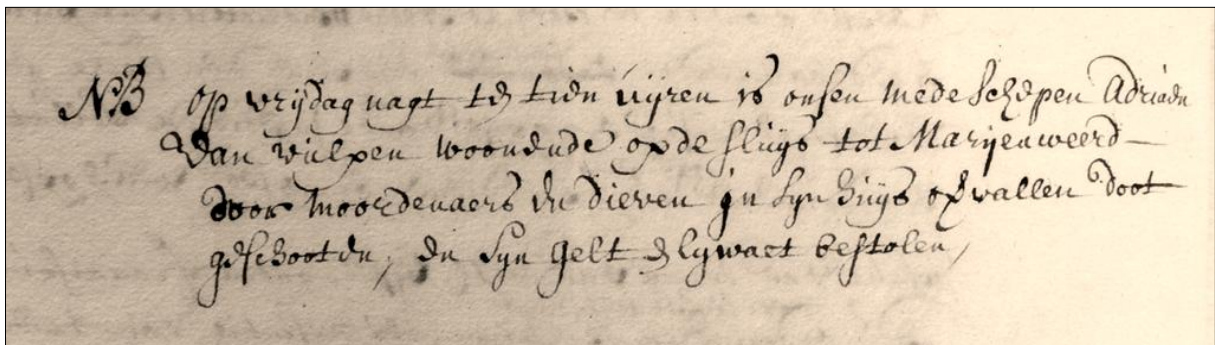

verklaard dat hij ongeveer zes jaar eerder aanwezig geweest was bij een “grote dieverij” bij een

boerderij in de Mariënweerd te Beesd door een bende van zestien personen. Daar zou ook ene Witharigen bij zijn geweest. De aanwezigen werden toen aan handen en voeten vastgebonden en de boer werd dood geschoten.

Naar aanleiding van het bericht uit Utrecht antwoordde de ambtman dat er geen nadere informatie was betreffende de Goddeloze dominee. Wel was bekend dat de zogenaamde Witharigen in Arnhem geëxecuteerd was. Voor wat betreft de inbraak bij boerderij "De Sluijs" in de Mariënweerd werd bericht dat die inbraak ongeveer twaalf jaar daarvoor gepleegd was. De Witharigen had destijds verklaard dat Stille Willem daar ook bij aanwezig geweest was.

De inbraak werd echter gepleegd op 27 april 1694 en Stille Willem was ter dood gebracht op 20 januari 1694, zodat hij onmogelijk bij deze inbraak geweest kon zijn.

De mededeling van de dood van schepen Adriaen van Vulpen in het Gerichtssignaat van Beesd.

Alhoewel Stille Willem een crimineel leven geleid had en hiervoor had moeten boeten bleek dat er in ieder geval één beschuldiging niet terecht was geweest.

Bronnen.

Regionaal Archief Rivierenland.

Criminele procesdossiers Beesd.

De ambtman contra Willem Hermense alias Stille Willem. Toeg. nr. 2110, inv. nr. 4.

Gerichtssignaat Beesd 1690-1696. Toeg. nr. 2110, inv. nr. 36.

Ambtsbestuur van Beesd en Rhenoy, administratief archief.

Lijst van persoonsbeschrijvingen van de zogenaamde Muscovieten. Toeg. nr. 2118, inv. nr. 9.

Stukken betreffende de jacht op vijf "heidens" te Beesd. Toeg. nr. 2118, inv. nr. 13.

Collectie Cox.

Register houdende afschriften van landbrieven, privileges en handvesten van Zaltbommel, Tieler- en Bommelerwaarden, Beesd en Rhenoy (vanaf 1316) en van allerlei andere steden en streken en verschillende stukken over water- dijk- en leenrecht, samengesteld in 1619 door A. de Raedt, "Iudimagister in Hellou." Toeg. nr. 3060, inv. nr. 11.